

KÉT JÓKAI MÓR EGY SZÍNHÁZI BEMUTATÓN.

Ecímet nem úgy kell érteni, hogy ugyanazon estén a szerzőnek két színművét mutatták be; egyetlen egyfelvonásos darab première-jéről van szó, min — a szerző jelent meg két példányban. Az alábbiakból éppen annak kell kiderülnie, hogy ez a cím — minden látszat ellenére — egészen szabatos.

Jókai színpadi pályájának e multságos epizódjáról ma már kevesen tudnak; ama nevezetes est szereplőiből s közönségéből sokan már nem élnek, a kérdéses darab szövege pedig csak a *Vasárnapi Újság* egykorú *füzeteiben* jelent meg, s Jókai műveinek kiadásaiba bele nem került.

Az eset körülményei a következők:

1888 tavaszán a tiszai áradás károsultjainak megsegítésére társadalmi mozgalom indult meg Tisza Kálmán miniszterelnök nevének vezetésével. E mozgalom irányítói országos szövetséget létesítettek „Jószív-egylet” néven. Az egyesület neve — mely az akkor kibocsátott Jószív-sorsjegyeken mindmáig köztudatban maradt — Jókai Mórtól származott, s rövidesen divatos jelszavá lett, divatba hozván magát az adakozást is (gondoljunk csak a húsz évvel későbbi Tulipán-mozgalomra). Azon a tavaszon minden társadalmi esemény — a hírlapok nyelvén szólva — a Jószív-„jegyében” folyt le.

Az egyesület színügyi bizottsága jótékonycélú előadást is tervezett, s alkalmi darabért megint csak Jókaihoz fordult; a felszólításban azt kívánták, hogy a darab címe *A jószívű ember* legyen. Jókai vállalta a darabot is, a hőst is, s — nyilván, mert úgy vélte, hogy ezért a hőséért valóban nem kell a szomszédba mennie — megírta a pompás színpadi tréfát — önmagáról.

A kis darab Jókai egy délelőttjét dramatizálja, éppen azt a délelőttöt, melyen a kívánt alkalmi színművet kellene megírnia. Huszonegy hivatlan vendéget vonultat fel, akik könyörtelenül megakadályozzák kegyes szándéka megvalósításában. Ezek egymás kezébe adják a kilincset, s a szegény „jószívű ember” csak odáig jut el, hogy minden új látogatót beír a „személyek” lajstromába. Közben a látogatók leglehetősebb ügyeit kell kibogoznia, a „jószívű ember” örök kiszolgáltatottsága nevében. A 48-iki Pilvax-kávéházbeli ismerőst kénytelen megbízatni a megüresedett duna-szerdahelyi kerület mandátumával; a bátorítalan „völegényi vállalkozó”-t összeismerkedtetni a szende „menyasszonyi önkéntes”-sel; a negyvenkét év múltán a boldogító „igen”-nel jelentkező ideált átutalni a fentebb említett 48-as karjaiba; a „legyezős honleány”-t autogrammal boldogítani; a „szerencsés apá”-nak három művésznő-leányát sorra koncerteztetni; a bukovinai csángó-küldöttséget szónoklattal és szalonnával tartani; a két titkos drámaírótól tragédiákat átvenni, szíves átdolgozás céljából; fotográfusnak ülni; s végül a repülőgépfeltaláló modelljét is megbírálni. Ennek a legutolsó, hóbortos vendégnek végre sikerül a többieket elriasztania, az egy kritikus

kívételével, ki a játék egész ideje alatt a színen van, kérlelhetetlenül beleszóval minden új szereplőbe s a cselekmény minden új fordulatába. Ekkor állít be a darabért a színházigazgató. — „Éppen most játszottuk el“ — feleli neki a „jószerű ember“. A kritikus pedig papirost ránt elő zsebéből: — „S én már ki is füttyöltem. Itt a kritika!“

Ennyiből is nyilvánvaló, hogy Jókai ezzel a módnélkül kedves aprósággal körülbelül az első magyar kabarészerzőnek tekinthető. Szellemes ötletében, vázlatosan rajzolt s ríktóan színezett figuráiban s általán a színpaddal való jókedvű és felsőséges játékában a mai kabarétréfák megannyi esirája talán itt jelentkezik először. (Hogy e műfaj gyakori útszélségeinek vagy éppen trágárságainak Jókaiiban nyoma sincs, felesleges mondanom.) B. Shaw a *Fanny első színdarabjában* nagy újsággént színpadra hozza a kritikusokat, kik ott azon melegében véleményt mondanak a színpadi cselekvésről. Újabban Pirandello is megkísérelt efélett. Jókai ebben előttük járt egy emberöltővel; az ő kritikusa — ki mintegy a színpadi akción kívül- és felülálló alak — valódi shaw-i lelemény — Shaw előtt.

Az alkalmi bohóság 1888 május 31-én került színre, a Nemzeti Színházban, a Jószerű-egylet jótékony estje során. A műsor első felét Jókai darabja foglalta le, második részében pedig hangversenyszámok következtek Hubay, Koessler és Popper közreműködésével. A közönség nem értesült előre Jókai vígjátékának „trucc-jéről“, s nagy volt meglepetése, mikor a függöny felgördültevel a színpadon — Jókai szobáját pillantotta meg. „A díszítés — írja a Vadnay-féle *Fővárosi Lapok* színi tudósítása — a Jókai dolgozószobáját ábrázolta, sajátos alakú könyv-, csiga- és emlékszekrényeivel, íróasztalával, tulipános ládájával, arany koszorújával és képeivel.“ S a szobában ott ült a dráma hőse — kit a színlap csak „a jószerű ember“-nek tüntetett fel, s kit Újházi Ede személyesített — Jókai kísérteties hasonlatosságú maszkjában. A nézőtér Jókai szobáját fényképekről — sőt a három évvel azelőtt rendezett országos kiállításról is — igen jól ismerte, s örömmel üdvözölte a színpadon; Újházi remek Jókai-utánzata pedig már megszólalása előtt is tapsra ragadta a közönséget. Majd nyomban kiderült, hogy ez a hasonmás nemcsak „a megszólalásig hü“, mert Újházi beszédmódban, taglejtésben, fejbillentéseiben, köhüntéseiben is tökéletesen megőrizte a csalódiást. A *Pes-i Hírlap* kritikusa a tréfás német verset alkalmazta rá: „Wie er sich räuspert, wie er spuckt, Hat er ihn glücklich abgeguckt.“ Jókai lapjának, a *Nemzetnek* színibírálója pedig azt is megállapítja, hogy Újházi többet is nyújtott pusztán külső hasonmásnál: a szív valódi melegének, a javíthatatlan „jószerű“-ségnek éreztetésével a bohózáti fordulatokban is komoly jellemrajzzá tudta mélyíteni alakítását.

A közönség pompásan mulatott. S erről — a darab tarka fordulatai mellett — a ragyogó szereposztás is bőven gondoskodott. Az egykorú színlapon a Nemzeti Színház 80-as éveinek egész csillagláborára együtt látható: Újházi, Náday, Vízvári, Gabányi, Felekiné, Helvey Laura, Rákosi Szidi stb. Az akkori „fiatalok“ közül pedig közreműködött: Gyenes, Szacsuvay, Lánccy Ilka, Mihályfi és Csillag Teréz. A két utóbbi a gyámoltalan mátkapárt játszotta; Rákosi Szidit kívül az egész együttesből már csak ők ketten a Nemzeti Színház ma is működő tagjai.

A kis darab után viharos taps volt. A nézők a szerzőt kívánták látni, s Jókai meg is jelent a rivalda lámpái előtt. A közönség sokszor látta volt Jókait korábbi darabjai bemutatáin, „szerző“-i minőségben; ismerte sze-

rény, kissé félszeg tartását s féloldalra bókoló meghajlásait. Így jelent meg a hívásra ezúttal is. A közönség az első pillanatban meg volt róla győződve, hogy most valóban Jókait látja. Annál harsogóbb hahotát keltett, midőn kiderült, hogy ez a „szerző“ — ismét Újházi. Most már tombolva követelték az „igazi“ Jókait, ki végül egyik emeleti páholyból köszöntö meg az ünneplést. A közönség pedig tetszésére válogathatott a függöny előtt meg a páholyban hajlongó Jókai között: melyik hitelesebb?

Jókai alakja mellett némi pikáns érdekességet adott az előadásnak a bohózat egy másik figurája is: a kritikuse. A nézőtér nem maradt sokáig kétségben felőle, hogy a kis mérges, izgága emberben kit gyanított vele a költő. E „műítész“ örökös csipős megjegyzései (a még meg sem írt darabról!), a szereplő alakok irrealitásának felhánytorgatása s több eféle vonás mind olyan volt, aminővel — Jókai művészetével szemben — a közönség korábban is eleget találkozhatott már — a *Budapesti Szemle* hasábjain. *A jószívű ember* kritikusa a színpadon semleges, vörösparókás maszkban jelent meg, noha megszemélyesítőjének, az aprótermetű Vízvárinak nem nagy megerőltetésébe került volna külső megjelenését valamivel — konkrétabbá tenni. De „a jószívű ember“ nem azért volt jószívű ember, hogy akár eféle ártatlan bosszúálláshoz is hozzájáruljon. A „személyazonosság megállapítását“ egyszerűen rábízta a t. publikum tájékozottságára.

Különben a *Budapesti Hírlap* beszámolójának végén azt olvasom, hogy ezen a valóban nem mindennapi érdekességű (és soha többé meg nem ismételt) előadáson jelent volt Gyulai Pál is, és — kitűnően mulatott...

Rédey Tivadar.

NOVEMBER.

*Csipkés szoba. Télest. Az óra áll.
Öreg karszékben a vén asszony olvas.
Mellette lánya. Égszem, rózsaváll.
Mohón nézek rá, mint egy éhes ordas.*

*Mint a mesebeli ádáz boszorkány,
Az anyja is a lányra úgy vigyáz.
Az ablakon zörög haragos orkán,
A kályha nyög, sóhajt a régi ház.*

*De csend itt bent. A lány varr sebtiben.
Nagy hallgatás. Már vérző seb szívem
S lázában azt suttogja: édes, édes!*

*Az álom most az asszony vén szemén les.
Egy pillantás. Egymáshoz ér kezünk
S halkan Meseországba érkezünk.*

Szamolányi Gyula.